

ЛОВЋЕН ЈАНУАРА 1916. ГОДИНЕ У АУСТРОУГАРСКОЈ ШТАМПИ

Гордана Илић Марковић, Универзитет у Бечу

У јесен 1915. године заједничком војном операцијом Аустроугарске, Немачке и Бугарске, а под командом немачког генерала Макензена окупирана је Србија. Аустроугарске трупе освајају Црну Гору у јануару 1916. Штампа тога доба даје овом догађају велики значај концентришући се око неколико мотива, међу којима су најистакнутији „освајање Ловћена“, „бекство краља Николе“ и „полагање оружја“. У овом кратком прилогу осврћемо се на први од наведених мотива анализирајући примарно новинске чланке из прве половине 1916.

Аустроугарски *Ратни пресби́ро*¹, који је био директно подређен *Врховној војној команди*, отпочиње званично са радом првог дана рата и контролише штампу на целом подручју двојне монархије. Под цензуру овог *Пресби́роа* долази у току рата и штампа окупираних области – већег дела Србије² са центром у Београду од јесени 1915. и Црне Горе од јануара 1916. године.

Садржаји београдског окупационог листа *Belgrader Nachrichten/Beogradske novine* били су подешени за становништво окупираних области. Поред промене писма, са ћирилице на латиницу, хрватске лексике и увођења српскохрватског као назива за језик у окупираној Србији, пропаганда се огледала и у приметно честим чланцима о „одлучној борби за Цара и отаџбину“ и „верности“ војника и официра јужнословенског порекла, „оданих граничара“ (као **Боројевића**, **Саркотића** или **Глоговца**). Ови садржаји су додавани чланцима о борбама аустроугарских трупа, већ објављеним у новинама у Аустрији и Угарској. Уз то је задатак пропаганде био да се „нова власт“ у Србији и Црној Гори представи као „пријатељ“, „спасилац“ и „доносилац културе“. Често се наводе примери о Аустроугарској као „добром и праведном господару у Босни и Херцеговини“ упућујући на већ доказану праведну окупацију. Из наведених разлога ове новине су значајне за свеобухватно поимање пропагандног ратног израза употребљеног у извештавању о освајању Црне Горе, а од августа 1916. уредници ових новина, по истом принципу покрећу и окупациони лист Црне Горе – *Cetinje Zeitung*.

Пропагандни израз нема за циљ објективно преношење догађаја, стварно извештавање, већ је усмерен ка конструксању стварности код појединаца. И у аустроугарској штампи Хрватске, Босне и Херцеговине и Словеније наилазимо на ове мотиве, али су они најизраженији у штампи окупираних Србије. Уредници и сарадници који су ангажовани за рад у београдском листу били су пажљиво бирани међу новинарима и књижевницима из Аустрије, Угарске и Хрватске – **Ернст Клајн**, **Вилим Стипетић**, **Франц Дубски**, **Хуго Грајнц**, **Роберт Милер**, **Гроф Јурај Оршић-Славетићки**, **Милан Огризовић** и др. Ернст Клајн, аустријски писац и

¹ Више о *Ратном пресби́роу* Аустроугарске у: **Илић Марковић, Гордана** (2017): *Рода Рода, Српски дневник ратног извештача из Првог светског рата*, Прометеј, Нови Сад.

² Мањи део Србије са центром у Нишу подпада под бугарску окупациону власт.

новинар, пре рата уредник у бечком листу *Neue Freie Presse*, прелазе од лета 1916. у Црну Гору где уређују *Цетињске новине*.

По извештајима аустроугарске команде почетком децембра су окончане војне операције за заузимање Србије. Војска, која се већ налазила на граници према Црној Гори је добила две недеље одмора, док је за то време у Которски залив пристизала флота ратне морнарице. Сем мањих сукоба до офанзиве која је отпочела 8. јануара није било веће борбе. Угарски официр **Кевес** из Темишвара био је командант аустроугарских јединица при окупацији Београда 1915. године, он командује и трупама кроз Србију потискујући српску војску на југ и учествује у освајању Црне Горе. Командант 42. пешадијске домобранске дивизије, познате због своје борбене готовости и суровости под именом „вражја дивизија“, Стјепан Саркотић из Синца, после учешћа у првим борбама у северозападној Србији, у којима је свирепо убијено мноштво цивила³ постављен је за војног гувернера Србије током 13-одневне окупације у децембру 1914. Након војних неуспеха 1914. трупе су повучене из Србије, а Саркотић је већ у јануару 1915. сменио **Поћорек** на месту војног гувернера Босне и Херцеговине. На тој функцији остаје до новембра 1918. године. Као командант трупа повремено учествује у војним акцијама и већ унапред разрађује план за освајање Црне Горе. У овом походу, за који се указала прилика по слому Србије, учествовао је као командант и нарочито се истакао у борбама за Ловћен, што му је донело титулу барон „од Ловћена“ (Stephan Baron Sarkotić von Lovćen). О овом свом подухвату објавио је у Сарајеву и спис већ 1916. године (*Die Lovćenaktion*).

Освајање Ловћена није имало само стратешки значај. Ловћену је требало дати нову, симболику Аустроугарске монархије. Одмах после освајања објављују се широм Аустроугарске бројни чланци о успеху удруженог дејства аустроугарских трупа, у којима се истиче готовост војника и официра словенског порекла. Фотографије прате ове напесе, а од њих су израђиване како пропагандне разгледнице, тако и уметничке слике, попут *Гађање француско-*

³ Више о овим догађајима у **A. Reiss** (1916), *Report Upon the Atrocities Committed by the Austro-Hungarian Army During the First Invasion of Serbia*, **A. Холцер** (2016), *Целатов смешак: Непознати рат против цивилног становништва*, Прометеј, Нови Сад, и **Г. Илић Марковић** (2014), *Дневник Великог рата: Први светски рат у огледалу српске књижевности и штампе*, Прометеј, Нови Сад.

Никита: Мислим да се и мени приближава пост!

црногорског утврђења Ловћен са ратног брода Радечки сликара **Александра Кирхера** и Борба за Ловћен **Рихарда Асман**⁴. Не недостају ни карикатуре.

12. августа 1916, премештањем посмртних остатака **Владике Његоша** у Цетињски манастир отклоњена је свака даља веза са словенском симболиком и поимањем Ловћена као светог брда Црногораца. Овај задатак је препуштен Српској православној цркви и о томе није било много извештаја, чиме је чин пропагандно сведен на одлуку локалног становништва. А на врху Ловћена је планирано постављање споменика **Францу Јозефу I**, за чију се прославу 86. рођендана окупациона власт припремала. 18. август, највећи празник Монархије, прослављен је и покретањем окупационих новина *Cetinjske novine/Cetinje Zeitung*. Лист је најављен као гласило које ће „служити мирнодопским циљевима“, „доносити истините вести из домовине“, које се „неће бавити политиком“, а „прво ће бити штампан на немачком и хрватском језику“, док је „за касније планирано и албанско издање“, како је 17. августа објављено у његовом првом броју. У овом броју, пола године по освајању, не изостаје ни Ловћен:

„1916. – отпочела је трећа година рата. Био је тек трећи дан нове године када се у касним вечерњим сатима над Которским заливом распламсао моћан блистави венац – хабзбуршки зидови су се уздигли и над Ловћеном; кроз непријатељску ватру, снежну олују и сурово урезане стене, подигли су га за три дана домобрани из Угарске и Чешке, босански ловци и људи далматинског крша.“

У окупационим новинама Београда (*Belgrader Nachrichten*) већ прва реченица извештаја од 13. јануара наглашава кратко време за које освојен Ловћен:

„У тродневној борби премостила је наша храбра пешадија... очајнички отпор непријатеља и тешкоће суровог зимског кршевитог предела, који се као зид висок 1700 метара издиже из мора...“

Дана 18. августа исте године формирана је и задужбина за прикупљање средстава за новчану потпору породицама „аустроугарских војника палих од августа 1914. на ратиштима јужне Далмације, Херцеговине, југоисточне Босне и бившег Санџака“. Задужбини је дато име *Ловћенска*, а за дан у којем би се сваке године додељивала средства узет је 10. јануар, дан освајања Ловћена који „представља круну успеха победоносне аустроугарске Балканске војске“.

Најистакнутији извештач аустроугарског ратног пресбира био је писац, већ пре рата омиљен сатиричар, **Александар Рода Рода**. Његов опус ратних текстова из Србије и о Србији и Србима је најобимнији. Поред тога извештавао је из Галиције, Албаније и Италије, а у бечком листу *Hoje Fraje Пресе* (*Neue Freie Presse*) налазимо и његових 13 чланака о за-

Освајање Ловћена

⁴ Збирка слика Првог светског рата, Војно-историјски музеј у Бечу.

узимању Црне Горе – од првих сукоба у децембру 1915.⁵ преко освајања Цетиња и Ловћена и полагања оружја до пријема трупа у освојеној Црној Гори од стране домаћег становништва.

„Црногорска војска, која након одсуства, ка Албанији протераних, јадних остатака некада прворазредне српске војске, сада располаже у најбољем случају са 30.000 до 40.000 пушака, са свих страна је опкољена – са изузетком насеља према Албанији. У црногорским високим планинама би то могло значити почетак дуготрајног и крвавог малог рата. Да би до тога и дошло морали би Црногорци да имају обезбеђену могућност за пристизање резерви муниције и хране [...] али већ неко време су препуштени сами себи. У борбама задњих дана Црногорци су се храбро држали, али нису могли одолети удруженим снагама аустријске артиљерије и пешадије, опробаним у борбама са различитим непријатељима, и потпуно су се повукли. [...] 8. јануара је артиљеријска паљба на Ловћен изненадила Црногорце. Убрзо после прве паљбе у подне, док је на мору падала киша, а у брдима снег, отпочео је напад пешадије. У јутро 9. наставило се уз грмљавину топова. [...] Снег је падао све јаче. Док је пешадија тиме била заштићена од непријатељског пуцња, дотле је артиљерија морала дубоко да избације извидницу да би могла да делује. Око 11 часова пре подне 10-ог заузели смо обронак ове планине, на хиљаду метара надморске висине. [...] Врх Ловћена још није био освојен. [...] Ујутро нам је то пошло за руком – у јаком јуришу против бесног противнапада бранилаца и уз снажно појачање наше артиљерије која је служила за пример. [...] После страственог отпора непријатељ се морао повући. [...] Трупа капетана Крауса, састављена од бораца из Егерланда⁶ и муслиманских добровољаца [...] заузела је Ловћен у 8 сати увече.”

О освајању Ловћена пише и **Карл Фридрих Новак**, предратни бечки новинар, извештач Ратног пресбирора, опробан већ у извештајима са руског ратишта. У Берлину 1917. објављује и књигу *О Ловћену*. У угарским новинама *Pester Lloyd* даје у децембру 1916. дужи приказ протекле ратне године:

„После Србије требало је одмах покорити Црну Гору да би се бар на једном ратишту све довело у ред. О изгледима за напад на Ловћен, као о целом подухвату против ове дивље брдске земље, владало је тада међу војним ауторитетима подељено мишљење. [...] Можда је било добро препустити Фелдмаршалу Макензену и овај други ударац. Ипак: сукоб са краљем Никитом био је надасве питање Аустроугарске, како би то само још могло бити и питање Италије.”

И писац **Штефан Цвајг**, током целог рата сарадник Ратног пресбирора, исказује дивљење према аустроугарској војсци поводом освајања Ловћена у свом дневнику 12. јануара:

„Прво велико чисто аустријско дело, ударац песницом против Италије и изнад свега показатељ наше војне моћи.”

Извештавањима о „тешким условима за борбу”, „неприступачном пределу”, „борбености непријатеља”, истица на је снага и војна способност Аустроугарске. Скоро

⁵ Одлуку о освајању Црне Горе преко Ловћена донео је главнокомандујући аустроугарске војске **Конрад фон Хецендорф** већ у новембру 1915.

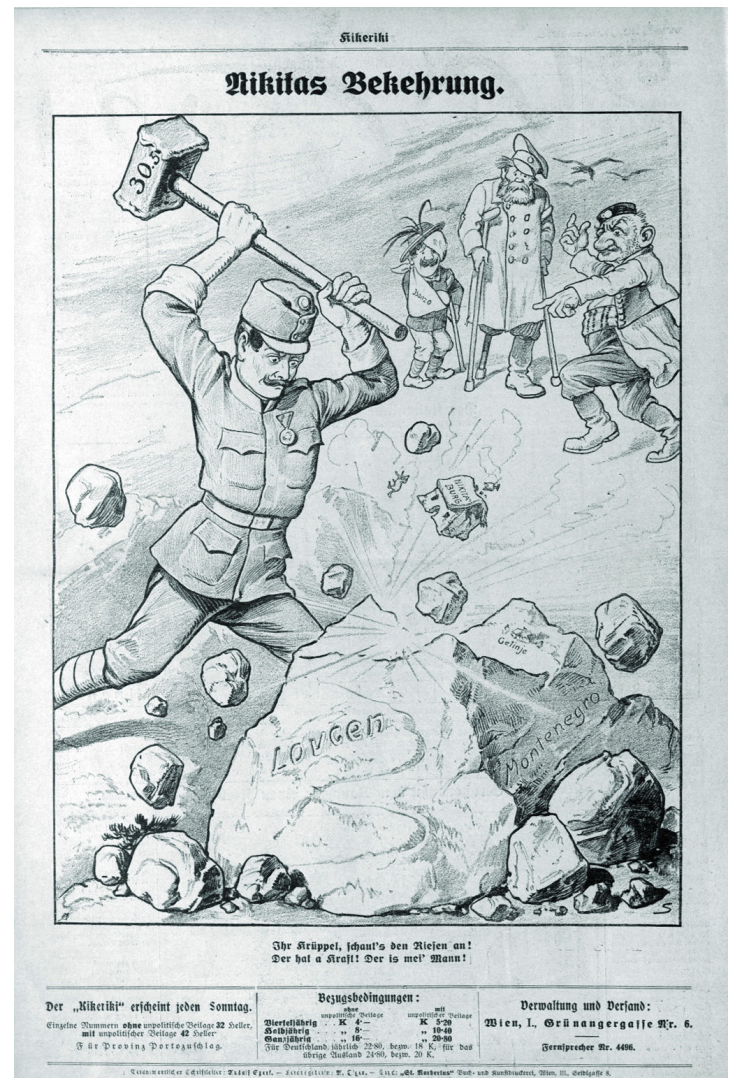
⁶ Збирка слика Првог светског рата, Војно-историјски музеј у Бечу.

Плакета за освајање Ловћена

ниједан лист не пропушта да нагласи удружено деловање „верних поданик Монархије”, при чему се посебно истиче учешће Словена, потенцира њихова „лојалност цару и отаџбини”. Пише се о историји Црне Горе, о „краљевству које постоји мање од деценије”, о „заосталој инфраструктури”. Након пада Ловћена 10. уследило је освајање Цетиња 13. јануара и 23. јануара коначно полагање оружја, капитулација Црне Горе. Ловћен је постао јако утврђење аустроугарске војске, одакле је штићен Котор, базна лука аустроугарске морнарице у току Првог светског рата.

Никитин преображај.

Ви, богаљи, погледајте овог џина! Колику снагу има! Он је мој човек!